
BRANIMIR STOJKOVIĆ

KULTURNA AKCIJA I DRUŠTVENA SREDINA

U organizaciji Jugoslovenske nacionalne komisije za UNESCO i Zavoda za kulturu Hrvatske u Zagrebu je od 2. do 6. oktobra održan međunarodni kolokvijum „Kulturna i edukativna akcija u radnim sredinama i lokalnim zajednicama — formiranje kadrova”.

Cilj ovog skupa bilo je sučeljavanje i razmena iskustava stručnjaka iz više zemalja članica UNESKA. Tokom kolokvijuma učesnici su se upoznali sa mogućnostima učešća širokih slojeva stanovništva u kulturnom životu kao i sa pokušajima ohrabrivanja kulturnih inicijativa koje su unutargrupnog karaktera. Područje „kulturne i edukativne akcije u radnim sredinama i lokalnim zajednicama” je, čini se, previše složeno da bi u nekoliko dana bilo moguće prodrati u srž bilo kog posebnog pitanja. Već sama činjenica da se kolokvijum bavio *kulturnom* i *edukativnom* akcijom pretpostavlja dvojak pristup i u znatnoj meri neusaglasiv profil kompetentnih stručnjaka iz te dve oblasti. Situacija postaje još nezavidnija ako se ima u vidu neophodnost da se i kulturna i edukativna akcija situiraju u radnu sredinu odnosno lokalnu zajednicu. Postavlja se, najpre, pitanje kako jednoznačno odrediti radnu sredinu: da li je to industrijsko preduzeće, poljoprivredno dobro ili naučni institut? Kako u svakoj od ovih sredina voditi kulturnu, a kako obrazovnu akciju? Još opštiji pojam lokalne zajednice pokriva veoma raznorodne oblike ljudskih zajednica: to može biti — u krajnostima uzev — na jednoj strani, razbijeno naselje seoskog tipa u kome se rastojanje do najbližeg suseda meri kilometrima ili, na drugoj strani, sa-

telitsko naselje na obodu metropole u kome već samo prisustvo velikog broja ljudi na ograničenom prostoru predstavlja jedan od izvora društvene anomalije.

Sasvim je, dakle, razumljivo što su se učesnici skupa bavili, pretežno opštim, načelnim aspektima odnosa društvene sredine i kulturne i edukativne akcije, dok su konkretna iskustva i zapažanja ostala na marginama, zapravo u tekstovima pripremljenim za kolokvijum.

Iako se u uvodnim tezama — koje je pripremio Rade Kalanj, rukovodilac istraživačkog odeljenja Zavoda za kulturu Hrvatske — insistira na razlikovanju kulturne i edukativne akcije¹⁾ tokom kolokvijuma je praktično došlo do izjednačavanja prve sa drugom, tj. do tumačenja kulturne akcije u širem smislu. Premda je jedan deo učesnika naglašeno zagovarao andragoški pristup i raspravu usmeravao na ispitivanje metodike obrazovnog rada sa odraslima, najviše je pažnje posvećeno: a) ispitivanju pretpostavki (uslova) za kulturnu i obrazovnu akciju i b) obrazovanju kadrova koji bi ovu akciju vodili. Već na samom početku skupa uvedena je razlika između elitne (visoke) kulture i endogene (vlastite) kulture pojedinih društvenih grupa. Otud i razlikovanje dva osnovna pristupa politici kulturne akcije: demokratizacije kulture i kulturne demokratije. Dok je prva zasnovana na ideji širenja univerzalistički shvaćene *Kulture* (kultura kao integracija), druga je sklona podsticanju endogene kulture pojedinih društvenih grupa (kultura kao emancipacija).

Budući da je većina prisutnih polazila sa stano-
višta kulturne demokratije, utoliko su provokativnije zvučala pitanja: a) u kojoj meri se dosledno sprovedena kulturna demokratija suprotstavlja kulturi shvaćenoj kao sticanje znanja, a time i čitavom obrazovnom sistemu, b) da li kulturna demokratija vodi samodovoljnosti posebnih društvenih grupa što je u očitoj protivrečnosti sa rastućom podelom društvenog rada, c) u kojoj meri kulturna demokratija, u sadašnjim uslovima, predstavlja utopijsku zamisao pošto je kulturnu

¹⁾ „Kulturna je akcija primarno usmjerena na buđenje i oblikovanje estetskih sposobnosti, na formiranje ukusa za umjetničke tvorbe, stvaranje trajnog i aktivnog ljudskog uvjerenja o presudnoj važnosti umjetničkih i duhovnih sadržaja u svakodnevnom životu. Stoga kulturna akcija, u ovom užem smislu, nije podvrgnuta neposrednim pragmatičkim zahtjevima niti je njezini sudionici osobno doživljavaju na utilitarno-ekonomski način.” — (str. 8). „Edukativna akcija prenosi više ili manje formalizirana znanja iz pojedinih oblasti, s namjerom da se ljudi pomoću njih što bolje osposobe za obavljanje svojih radnih i životnih funkcija, da upotpune fond svojih spoznaja o svijetu i društvu, da budu u što bližem doticaju s rezultatima i tokovima znanosti, tehnike i tehnologije.” (str. 8—9).

demokratiju nemoguće zamisliti bez ekonomske i društvene demokratije — za čije je ostvarenje nepohodan radikalna preobražaj čitavog društva?

Jedan zaključak je da kulturna akcija mora da bude zasnovana na potrebama društvene grupe unutar koje se odvija, a to uvek iznova dovodi do pitanja: ko te društvene potrebe artikuliše? U nekim situacijama to je sama grupa, odnosno neki od njenih pripadnika, a u drugim je to neko izvan grupe, sa vlastitom, često apriornom definicijom grupne situacije i njenih potreba. Definicija grupnih potreba samo je uvod u određivanje ciljeva grupe. A u oblasti ciljeva kulturna akcija je na još osetljivijem području. Naime u situaciji izbora između nametanja tih ciljeva spolja (što u krajnjoj liniji predstavlja pokušaj kolonizovanja) ili omogućavanja grupi da sama artikuliše svest o ciljevima sopstvenog razvoja, makar se ovi i ne podudarali sa razvojnim ciljevima globalnog društva.

Zaustavljanje na uopštenom pristupu društvenim grupama ne uzima u obzir njihovu stvarnu različitost, različit osnov nastajanja grupa — njihov radni ili lokalni karakter. Tek razmatranje pretpostavki za kulturnu akciju u radnoj sredini odnosno lokalnoj zajednici dovodi do uočavanja nekih osobenosti akcije u svakoj od pomenutih grupa.

Zagovornici kulturne akcije u lokalnoj, u prvom redu ruralnoj sredini, vide njenu prednost u mogućnosti usmeravanja aktivnosti na očuvanje tradicionalnih grupnih vrednosti i načina življenja. (Postavlja se, međutim, pitanje opravdanosti ovako usmerene kulturne akcije — polazeći od interesa upravo tih grupa — jer ona vodi stvaranju arhaičnih, folklornih oaza okruženih društvom koje se ubrzano razvija, a lišenih prednosti (i rizika) tog razvoja.)

Mogućnosti kulturne akcije u radnoj sredini zavise, u prvom redu, od stepena kontrole koju radnici ostvaruju nad industrijskim preduzećem (koje je dominantna radna sredina) i čitavim društvom. Međutim, i najpovoljniji društveni uslovi ostaju na nivou pukih mogućnosti koje tek treba ispuniti konkretnim sadržajem kulturne akcije koja će se — zavisno od okolnosti — veoma razlikovati od jedne do druge radne sredine. Posebno je istaknut rizik institucionalizacije kulturne akcije u radnoj sredini. Pored činjenice da radnici, po pravilu, ne prihvataju kulturnu akciju koja počiva na kulturnim institucijama, ukazano je i na rizik koje sam proces institucionalizacije donosi. Kulturna akcija tu zadobija pretežno integrativnu funkciju na račun emancipativne, jer kulturni aparat ima inherent-

nu osobinu da svaku kulturnu akciju — nezavisno od proklamovanih ciljeva — svede na pri-
stajanje.

Determinante i ciljevi kulturne akcije

Kulturna akcija u aktualnom obliku odvija se u savremenom društvu zasnovanom na pretežno industrijskom načinu proizvodnje, tržišnoj privredi i podeli na klase. Takvo društvo karakterišu oslobodilački pokreti, koji, zavisno od stepena opšteg društvenog razvitka, zadobijaju nacionalni ili klasni sadržaj. U svakom slučaju, kulturna akcija povezana je sa traganjem čitavih društvenih grupa za identitetom. Golema migraciona kretanja su takođe odlika savremenog društva i vode iskorenjivanju čitavih društvenih grupa. Odvojene od svog tradicionalnog društvenog okvira, te grupe pretvaraju se u infragrupne skupine koje opstoje na marginama društva. Zato se postavlja pitanje da li ciljem kulturne akcije treba smatrati reintegraciju tih društvenih grupa ugroženih procesima migracije i urbanizacije ili je uputnije tragati za novim grupnim identitetom koji je primereniji novim uslovima.

Zapaža se i razlika između imanentnih vrednosti i ciljeva društvenih grupa i onih koji su im pripisani. Ta razlika se odražava i na ulogi nosioca kulturne akcije, i izražena je dilemom: deluje li on kao *misionar* koji pokušava da svoj vrednosni sistem nametne grupi ili kao *organski intelektualac* koji pripada grupi te razvija i konceptualno izlaže njen sistem vrednosti. (Gramši kao okvir delovanja organskog intelektualca vidi čitavu društvenu klasu, dok su nosioci kulturne akcije usmereni na pojedine segmente radničke klase koja je lokalno — mestom rada ili stanovanja — ograničena.)

Osnovu kulturne akcije predstavljaju stvarni problemi koji nastaju pri pokušajima pojedinaca i čitavih društvenih grupa da se uključe u društveni razvoj, prevaziđu tradicionalni i dostignu novi način života.

Postoje čitave društvene grupe koje ne participiraju u tradicionalnim kulturnim institucijama što dovodi u pitanje i samo postojanje tih institucija, ili — na afirmativan način rečeno — postavlja problem uključivanja pripadnika tih grupa u aktivnosti kulturnih institucija. Opredeljivanje za ovo poslednje pretpostavlja, najpre, promenu samih kulturnih institucija: one moraju da se odreknu sadašnjih pretežno represivnih i „normalizatorskih“ funkcija i da budu u mnogo manjoj meri institucionalni kanali, a mnogo više središta (u prostornom i finansijskom, a ne vrednosno-sadržajnom smislu) kulturne akcije.

U praksi se razlikuju dva tipa kulturne akcije:

- 1) Kulturna akcija usmerena na opšti razvoj društvene grupe,
- 2) Kulturna akcija usmerena na uključivanje pripadnika društvenih grupa u pojedine oblike kulturnih aktivnosti.

Središnje pitanje: da li je i u kojoj meri moguće povezati ova dva oblika kulturne akcije, odnosno da li je moguće obezbediti razvoj društvene grupe kroz njeno učešće u nekom obliku kulturne aktivnosti. (Radnička pozorišta u Italiji i pozorišne grupe Čikanosa u SAD pokazuju da su takvi poduhvati mogući.)

Obrazovanje kadrova za kulturnu akciju

Zavisno od zemlje, kadrovi koji se bave kulturnom akcijom nose različite nazive: kulturni animatori, sociokulturni animatori, narodni vaspitači ili zastupnici razvoja zajednice. Očito je da nije reč samo o terminološkim razlikama, već da svaki od naziva pokriva specifičan sadržaj aktivnosti, a taj određuje tip obrazovanja koji prethodi njihovom uključivanju u kulturnu akciju.

Po načinu obrazovanja moguće je razlikovati dve osnovne vrste kadrova: 1) one koji (unapred pripremljeni) dolaze u grupu (sredinu) u kojoj će delovati, 2) one koji već pripadaju grupi (sredini) i žele da se posvete akciji za njenu kulturnu emancipaciju.

Dok pristalice obrazovanja kadrova putem školovanja ovo smatraju poželjnim oblikom pripreme, zagovornici izrastanja ga osporavaju. Oni tvrde da su škole institucionalno ograničeni prenosioci dominantnih društvenih vrednosti a te vrednosti su često suprotstavljene endogenim vrednostima grupe u kojoj treba započeti kulturnu akciju. Sledeći argument kritičara obrazovanja kadrova za kulturnu akciju putem školovanja je da je škola kao institucija u krizi te i kadrovi koje ona stvara mogu jedino da doprinesu krizi samovrednovanja društvenih grupa, a nikako njenom prevazilaženju. Oni se, umesto toga, zalažu za obrazovanje aktivista „na licu mesta”, u okolnostima u kojima ovi već deluju.

Učesnici kolokvijuma su saglasni da obrazovanje kadrova treba, u prvom redu, da pruži saznanja o mehanizmima koji određuju ponašanje društvenih grupa, uz ovladavanje nekim specifičnim oruđima za delovanje u pojedinoj oblasti kulture. Problem je u tome što ovladavanje kako prvom tako i drugom oblašću saznanja pretpostavlja temeljito, sistematsko i relativno dugotrajno

obučavanje, pogotovo ako se odbaci mogućnost intuitivnog uvida u mehanizme grupnog ponašanja. (Poznato je da vode grupe svoju uspešnost u toj ulozi zasnivaju pretežno na takvom uvidu. Pretpostavke takvog uvida su, najpre, pripadnost grupi, a zatim i posedovanje određenih sposobnosti koje su pre urođene nego stečene — pogotovo ne stečene školovanjem.)

Opšti je zaključak učesnika kolokvijuma da se u dosadašnjoj praksi obrazovanja kadrova naglasak stavlja na sadržaj kulturne akcije, a ne na poznavanje grupe u kojoj se ta akcija realizuje. Jedan od razloga takvog stanja stvari leži svakako u činjenici da su kadrovi pripremani *izvan* i *pre* uključivanja u kulturnu akciju.

